

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

О.М. Танасійчук

аспірант кафедри практичної психології

Херсонського державного університету,

практичний психолог Миколаївського обласного госпіталю

ветеранів війни

В наш час важливо бути фахівцем у професійному середовищі особистості, але, як зазначає В. Панок, з професіоналізацією психологів пов'язана низка проблемних питань, а саме: професійна підготовка викладачів та рівень методологічної підготовки, навантаження викладачів, професійна спрямованість студентів як майбутніх фахівців, несформованість професійної позиції. Серед шляхів вирішення В. Панок зазначає необхідність перебудови освітньої системи та формування професійної спрямованості та професійної позиції [2, с. 136]. У зв'язку з перебудовою освітньої системи та зміною особливостей професійної діяльності, що пов'язана з трансформацією суспільства, ми хочемо теоретично дослідити сучасні погляди на детермінацію професійного становлення, оскільки мотиваційна складова є основою для успішної реалізації професійного потенціалу особистості.

Серед сучасних дослідників можна виокремити роботи А. Кабанова, О. Радзімовської, Н. Уфимцева, Л. Шумської, В. Ягупова та ін. У дисертаційному дослідженні білоруської психологині Л. Шумської виокремлені базові внутрішні та зовнішні чинники особистісно-професійного становлення студентів. Детермінація може відбуватися як цілеспрямовано, так і стихійно, випадково. Зовнішніми чинниками виступає: суспільство та соціальне середовище, що визначається особливостями соціалізації особистості; діяльність викладача ВИШу та його особистісною позицією; вплив соціального мікросередовища взаємодії; соціалізуючий потенціал співпраці; колективна взаємодія суб'єктів освітнього процесу. Внутрішня мотивація забезпечується

мотиваційною сферою та спрямованістю особистості студента, що відображає його внутрішню позицію по відношенню до зовнішнього соціального впливу. Змістові характеристики мотиваційної сфери визначаються як системоутворюючим внутрішнім фактором становлення особистості [4, с. 34].

А. Кабанова зазначає, що вирішальна роль належить загальним факторам професійного становлення, які включають біологічні (спадковість) та соціальні (зовнішнє середовище) чинники. Крім того, А. Кабанова виокремлює такі фактори професійного становлення: 1) соціальні: суспільні відносини; матеріально технічна база; ідеологія і мораль; житлово-побутові умови та ін. 2) соціально-психологічні: особливості організації навчання; соціально-психологічний клімат в колективі та ін. 3) індивідуальні: мотивація; професійна готовність; ступінь особистої активності та ін. Оскільки в професійному становленні можна виділити дві складові – становлення особистісне і становлення статусне (зовнішнє), то і фактори професійного становлення можна розділити на дві групи: чинники, що впливають на розвиток професіоналізму в особистісному плані; фактори, що впливають на зовнішню сторону професійного зростання людини. До першої групи чинників професійного становлення можна віднести індивідуальні особливості і бажання розвиватися; спосіб входження в професію; тривалість перебування у професійній діяльності, тобто стаж. Фактори, що впливають на зовнішню сторону професійного зростання людини, можна розділити на три групи: індивідуальні особливості людини; потреба суспільства в тих чи інших спеціальностях, попит на людей певних професій і певного рівня кваліфікації; найближчі можливості (тобто ресурси, якими володіє людина при виборі своєї професії) [1, с. 203-207].

У своїй роботі А. Кабанова виділила фактори на кожному з етапів професійного становлення, на основі робіт Л. Шумської та А. Каганова. Для довузівського етапу є характерними вікові можливості трудової активності дітей; природні можливості людини; власний трудовий досвід школяра; потреби і пов'язані з ним ціннісні орієнтації особистості. Вузівський етап

включає фактори в залежності від етапу: для перехідного етапу (1-3 семестр) є характерними фактори мотиви вибору навчального закладу певного профілю; тип навчального закладу, закінчення якого передувало вступу до вузу; положення студента в групі однолітків; на накопичувальному етапі (IV-VI семестр) професійного становлення є ставлення студентів до освітньо-виховного процесу у ВНЗ; на визначальному етапі – рід діяльності, якою хотіли б займатися студенти після закінчення вузу; бажання працювати за фахом після закінчення навчання у вузі. Також було визначено три фактори, які можуть надати як позитивний, так і негативний вплив, на процес професійного становлення студентів на будь-якому його етапі. До цих факторів ми віднесли ставлення студентів до обраної професії; стан здоров'я; задоволеність побутовими умовами життя. На післявузівському етапі професійного становлення завершується формування професіонала. Становлення професіонала залежить від зовнішніх і внутрішніх умов. Зовнішні умови: зміни протягом життя самої професії, вимог суспільства до неї; зміна мотиваційної сфери і духовних цінностей; зміна компонентів професійної діяльності та професійного спілкування (засоби, умови і результати). Внутрішні умови: зміна уявлень людини про професії, критерії оцінки людиною самої професії, професіоналізму в ній, а також критерії оцінки професіонала в собі [1, с. 203-207].

О. Радзімовська також виділяє зовнішні та внутрішні фактори, відносячи до перших соціальні та природні детермінанти, а до других – психічні. Зовнішні чинники можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на людину і до них відносять фактори стимулювання професійного розвитку (заробітна плата, кар'єра, повага з боку колег, соціальний престиж професії), зовнішньонегативні (прагнення уникнути критики, покарань), залучення до практичної діяльності (активність, спрямованість на справу, навчально-професійне самовизначення). Внутрішні чинники реалізуються через професійний саморозвиток (а саме, ініціативність, зацікавленість у відкритті власної справи (підприємництво); орієнтація учнів на розвиток власних здібностей, навичок безпосередньо в

області обраної професії, постійне удосконалення досвіду і знань (професійна компетентність); емоційне забарвлення професійного становлення (самооцінка (позитивна); характеристики ставлення до діяльності (позитивні), суб'єктивні характеристики професії; професійна спрямованість) [3, с. 3-11].

В. Ягупов стверджує, що професійне становлення особистості можливе за рахунок взаємодії факторів: біологічного, соціального, виховного, діяльнісного. Кожен чинник формує і наповнює конкретним змістом, смыслом і цінностями певну сферу особистості фахівця. Одні з них практично не залежать від фахівця, він отримує їх при народженні (генетичні механізми біологічного розвитку), тоді як інші опосередковано – соціальний і виховний (частково) – чи безпосередньо – виховний (частково) і діяльнісний – впливають на формування, розвиток і вдосконалення особистості загалом та як фахівця зокрема. Онтогенез фахівця як людини визначається біологічною спадковістю, онтогенез особистості – соціальною спадковістю та соціальним буттям, а професіогенез – цінностями, смыслом, змістом і результатом професійної діяльності [5, с. 25].

Провідну роль у формуванні особистості відіграє соціальний чинник, оскільки особистість фахівця є безпосереднім відбиттям певного соціуму та професійного середовища. У процесі професійної підготовки майбутнього фахівця особливу увагу слід звернути на формування і насичення його морально-духовної сфери, яка має «наповнюватися» конкретним змістом у процесах засвоєння ним певних професійних знань, фахового досвіду, набуття професійного світогляду, фахових норм і цінностей, включення до системи зв'язків і відносин, необхідних для його професійного становлення і повноцінного функціонування у фаховому середовищі. Діяльність є визначальним чинником при формуванні індивіда, але особистість не підпорядковується діяльності, а свідомо визначає її цілі, сенс, зміст, методи, технології, засоби та результат, а за потреби вносить до них певні корективи. Це свідчить про те, що практична діяльність зумовлена багатьма чинниками, серед яких провідними є особистісні та суб'єктивні як особистості та фахівця, професійні як представника конкретної професії, фахові як суб'єкта

конкретного фаху, а також і об'єктивними чинниками, які впливають з умов здійснення професійної діяльності.

Підведемо підсумки нашої теоретичної роботи. Ми можемо виділити дві великі групи детермінант внутрішні та зовнішні. Внутрішні детермінанти включають природні (біопсихічні та фізіологічні особливості, адаптивні можливості, генетична спадковість) та особистісно-психологічні (мотиваційна структура, цілепокладання та спрямованість особистості, потреба в професійній реалізації та самоактуалізації, індивідуально-психологічні характеристики, ступінь розвитку свідомості, рефлексія, відкритість особистісному розвитку, творчий рівень, когнітивні компоненти та самооцінка). Зовнішні детермінанти – це соціальні (спільна діяльність, особливості соціалізації, вплив соціального мікросередовища, соціалізуючий потенціал співпраці, здатність до суспільно-корисної праці), діяльнісний (активна діяльнісна позиція, провідна діяльність, кризи професійного становлення, організація професійного навчання, професійний досвід), економічні (економічне положення сім'ї, країни, попит на певні професії, рівень заробітної плати, трансформація суспільства), виховний (діяльність викладача та його особистісна позиція, спільна робота з наставниками, вміння слухати і чути, батьківське виховання), випадкові (випадкові обставини та життєвоважливі події), біографічні (сімейний стан, тип навчального закладу, що передував професійній діяльності, особистісні кризи, перерви в навчанні, побутові умови, ранній дитячий досвід).

Література:

1. Кабанова А. В. Фактори професіонального становлення личности. *Вестник КрасГАУ*. 2014. №1. С. 203-207.
2. Панок В. Г. Професійне становлення професійних психологів: досвід та перспектива. *Психологія і суспільство*. 2013. №3. С. 135-141.
3. Радзімовська О. Психологічні чинники розвитку професійної ідентичності майбутніх фахівців. *Соціальна психологія*. 2012. №3 (53). С. 3–11.
4. Шумская Л. И. Личностно-профессиональное становление студентов в процессе социализации : монография. Минск : РИВШ, 2005. 271 с.
5. Ягупов В. В. Професійний розвиток особистості фахівця: поняття, зміст та особливості. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2015. Т. 175. С. 24-32.